

«برفرار دمدم»

محمود — پدرام

تا کستانهای زیبای دشت اورمیه جریان پیدا کرده و در قریه (جیران) به دریاچه رضائیه میریزد.

از فراز قلل کوههای مزبور دریاچه زیبای رضائیه چون نگینی نیلگون دیده میشود. قلعه باستانی دمدم که اکنون بقایای آن هنوز پابرجاست شامل کوهستانی بلند است که ورود به آن فقط از ناحیه شرق و غرب میسر است و شمال و جنوب آنرا تخته سنگهای صاف و یکپارچه‌ای دربر گرفته که عبور

★ ★ ★

در سر راه مهاباد به رضائیه در کنار قریه (بالانج) یا (بالانیش) کوهستان وسیعی قرار گرفته که دو قلعه آن معروفیت خاصی دارد: یکی قلعه کوه دمدم است و دیگری قلعه کوه جهم جهم. در کنار این دو کوه رودخانه زیبای (باراندیز) یا (باراندوز) جریان دارد که پس از گذشتن از زیر جاده مذکور و در میان

بخشی از سنگ چینه‌ها که احتمالاً متعلق به بوزلوق می‌باشد.

از آنها غیرممکن میباشد .

استاد ارجمند آقای عزیز ابراهیمی در کتاب خود موسوم به «قه‌لای دِمدِم و خانی لِدِپ زیرین» بزبان کردی در صفحه ۱۷ چنین مینویسد که پروفیسور «اسکارمان» جهت جمع‌آوری آثار فولکلوریک کردی در سال ۱۹۰۳ به شهر مه‌آباد آمده و بعد از تلاش زیاد موفق به گردآوری مقداری از آنها میشود و سپس کتابی حاوی مقالات متعدد در این خصوص بنام تحفه مظهریه نگاشته که قسمت دوم آن بنا بگفته اسکارمان به زبان کردی در چاپخانه «گیورگ رایبر» برلین در سال ۱۹۰۹ بچاپ رسیده ایبات دِمدِم نیز در خلال این کتاب آمده است .

در مورد باستانی بودن قلعه مذکور ، در کتاب عالم‌آرای عباسی (صفحه‌های ۷۹۶ و ۷۹۷) اسکندر بیگ ترکمان منشی شاه عباس صفوی چنین مینویسد : قلعه مذکور بر بالای کوه بلندی از سنگ یکپارچه طولانی کم‌عرض واقع شده که سطح آن گاو دنبال است دو طرف آن که شمالی و جنوبی است دره عمیقی است که از پائین بی‌الا با نردبان خیال نتوان رفت و از غایت ارتفاع محتاج به حصار نبوده و حصار نکرده . از دو طرف دیگر که عرض قلعه است ، شرقی آن در بلندی است که به جبال اتصال دارد و حصار مضبوط مرتفع با بروج عالی

ساخته یک دروازه دارد و غربی آن که بزمین نزدیکتر است و حصار استوار ترتیب داده . یک دروازه در جانب جنوبی حصار دوم قرار داده‌اند که از دروازه تاروی زمین راهی است در میان سنگ در نهایت تنگی که عبور یک سوار از آنجا بغایت دشوار است و سببه پیش‌بردن بجز دو طرف که شرقی و غربی باشد میسر نیست و در جانب شرقی از پای حصار تا یک تیر پرتاب سنگ یک لخت است که از نقب‌زدن و جسرکندن مصون است و در منتهای آن بر روی سنگ کنار دره از خوف نقب و ممانعت نقبچیان برجی عظیم در غایت ارتفاع اساس نهاده که فی الحقیقه آن هم قلعه‌ایست که به اصل قلعه اتصال یافته و تا آن برج بدست در نیاید محال است که سببه‌پای قلعه توان برد و آب قلعه از حوض بزرگی است که به آب باران پر میشود اما در میان دره جانب شمالی حریم قلعه چشمه‌ایست که آب قلیلی داده و امیرخان تنقیه آن چشمه کرده بر سر آن حوضی فراخور آب

۱ - امیرخان برادوست از اکراد شکاک یعنی ایلی بود که هم‌اکنون در بخش غربی شهرستان رضائیه و قسمتی از شرق ترکیه مسکن دارند ابتدا از هواخواهان شاه‌عباس بود که بعد از مدتی شورشی برپا کرده مدت چهارسال ونیم با قوای مرکزی جنگید تا بالاخره در اثر قطع راه آبی شکست خورده و خود و فرزندانش از پرتگاه سنگ شمشیرخان خود را بزمین انداخته جان دادند. داستان جنگ وی در میان اکراد بمحور نظم سینه به‌سینه نقل شده و از شدت حوادث گوناگون به‌طول و تفصیل ضرب‌المثل گشته.

قسمتی از بقایای دیوار شرقی قلعه دِمدِم که در اثر مرور ایام بصورت تپه‌ای کوچک درآمده.

(به روی شمشیرخانی) سنگ شمشیرخان سنگی طبیعی که محل یرتگاه امیرخان وهمسرش بوده.

بخشی از سنگ چینی که احتمالاً متعلق به بوزلوق می باشد.

ساخته که از اول شب تا صبح پرمیشود و یک روز شرب خواص اهل قلعه را کفایت میکند و بر روی حوض گنبدی ساخته پشت آنرا بزمین هموار کرده اند که از نظر بیرونیان پوشیده و پنهان است و آنرا (سولوق)^۲ می نامند و بجهت محافظت حوضخانه و آب بردن یرجی در جنب دیوار قلعه واقع شده و به اصل قلعه متصل گشته و در جانب جنوبی یخدانی در جنب قلعه ترتیب داده اند که در زمستان به یخ و برف پرمیکنند و حوضی در زیر آب آن ساخته شده که هر چه در تابستان و شدت گرما از یخ و برف آب شود در حوض جمع شده در هنگام قلت آب و گرما بکار آید و این یخدان را نیز قلعه کرده تیر انداز و تفنگ انداز بقاعده مقرر گذاشته کمال استحکام داده اند و آنرا (بوزلق^۳ و قارلق) نیز میگویند و راه آن نیز بدستور راه سولوق بر بیرونیان مخفی است.

مجبلاً قلعه مزبور مشتمل بر پنج قلعه است یکی اصل قلعه و یکی پائین قلعه و یکی سولوق و یکی بوزلق و یکی برج بزرگ بیرون دروازه شرقی که مذکور شد هر پنج در کمال استحکام که پیک تیز گام او هام را عبور و مورچه خیال را مرور بر آنها در نظر شیروان حوادث دور مینماید.

این توصیفی بود که حدود سه قرن پیش، اسکندر منشی از این قلعه کرده که البته سبب توصیف آن، جنگی بوده که بین

قوای شاه عباس از یکطرف و فدائیان امیرخان برادوست مشهور به (خانی لپ زیرین) بوقوع پیوسته که خود داستانی عجیب و باور نکردنی دارد. حال که از امیرخان اسمی بمیان آمد بهتر است وی را بطور خلاصه بشناسیم:

«امیرخان از عشیرت برادوست طبقه اکراد است در زمان شاه جنت مکان (شاه عباس) قراتاج نامی از آن طبقه شاهی سیون و در سلك ملازمان این دولت منتظم بود و آن حضرت الکای (ترگور^۴) و (مرگور) را که به ولایت (ارومی^۵) و (اوشنی)^۶ پیوسته به آن طبقه ارزانی داشته بود - عالم آرای عباسی صفحه ۷۹۲».

۲ - کلمه آذری است بمعنی محل آب که میتوان آنرا شید آب انبار توصیف کرد.

۳ - بوزلق = محل جمع کردن یخ. قارلق = محل جمع کردن برف. هر دو کلمه آذری است.

۴ - دو منطقه در غرب شهرستان رضائیه.

۵ - ارومی یا اورمیه بمعنی شهر آب رضائیه فعلی است که سابقاً شامل نواحی بالانیش و رشکان تا (دیج دول) بوده.

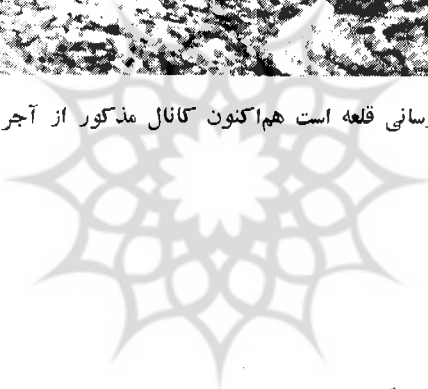
۶ - اوشنی، اشنویه فعلی در غرب دریاچه رضائیه است این شهر تاریخی کهن دارد، کتیبه (کیلهشین) که باستانشناسان معتقدند در سال ۸۱۴ قبل از میلاد بدستور اشیونی پادشاه اورارتو در آن محل نصب شده خود معرف قدمت این شهر است کوروش نیز در اعلامیه آزادی خود از محلی بنام (اشنونا) اسم برده که با احتمال قوی باید همان (شنوی زبان کردی) و اشنویه فعلی باشد.

دیوار طبیعی ضلع جنوبی قلعه

شخص ایستاده درست به روی راه مخفی آبرسانی قلعه است هم‌اکنون کانال مذکور از آجرهای قرمز چهارگوش و سنگ انباشته است .

اسلام وزمان اکاسره در همان مکان قلعه بوده که به قلعهٔ (دیم دم) اشتهاار داشته وبتحاریف زمان منهدم گشته .

همانطور که اشاره شد ، اساس این قلعه در زمان ساسانیان بنیاد نهاده شده وهم‌اکنون بقایای آن پابرجاست که شامل راه آبی زیرزمینی بادبوارهٔ آجری دیوارهای (بوزلوق وفارلوق) سنگ طبیعی شمشیر خان وبقایای اندکی ازسنگ‌چینی‌هاست . موقعیت جغرافیائی قلعه طوری است که درمسیر آثار باستانی تپهٔ حسنلو - سنگنبشتهٔ کله‌شین ، مقبرهٔ فره‌ورتیش ، قلعهٔ تخت سلیمان وبالاخره آثار کرمانشاهان قرار دارد و اکنون که سازمان ملی حفاظت آثار باستانی تصمیم به ایجاد روستاسراهای درمسیرهای جهانگردی نموده بامناظر طبیعی فوق‌العادهٔ اطراف قلعه میتوان روستاسرای زیبایی ایجاد نمود که البته این عمل مستلزم هزینهٔ زیادی است وباید درون قلعه هم حفاری شود .

امیرخان مرد شجاع ودلبیری بود درجنگی وی یکدست خودرا ازدست داد وچون شاه‌عباس اورا بسیار دوست داشت ، دستور داد دستی ازطلا برای وی بسازند وازآن بعد «خانی لهپ زیرین = خان بازو طلا» معروف گشت . اینک مختصری ازچگونگی تعمیر قلعه درزمان شاه عباس بزرگ ازکتاب عالم‌آرای عباسی :

... امیر خان به ارکان دولت قاهره عرض کرد که قلعهٔ قدیم ارومی انهدام واندراس یافته قابل تعمیر نیست و اعتماد را نمیشاید وبنده را حصارى که صیانت مال وحفظ اهل وعیال از شر مخالفان توان نمود لازمست اگر رخصت همایون باشد چهار دیواری درمحل مناسب نماید ، حضرت اعلی نظر برحال او انداخته رخصت دادند و او درسه فرسخی بلدهٔ ارومی بر بالای کوه رفیع که داخل (ترگور) است طرح قلعه انداخته شروع درکارکرد درمیانهٔ اکراد مشهور است که قبل از ظهور